

Den maoistiska vänsterns sista strid

Innehåll

Introduktion	1
Nils Börjesson: Yao Wenyan och offensiven på Kinas landsbygd	2
David Fernbach: Mellan kapitalism och kommunism	13

Introduktion

Förbundet Kommunist (FK) och i något mindre utsträckning tidskriften *Zenit* var inspirerade av ”den maoistiska vänstern”, vars mest kända företrädare kom att kallas ”de fyras gäng” efter att de kort efter Maos död hamnade i onåd, arresterades och senare även ställdes inför rätta. För en närmare inblick i kampanjen mot ”de fyras gäng”, se artikeln [En titt bakom kulisserna i Kina - Exemplet Jiang Qing](#).

De två artiklar som återges nedan är skrivna när Mao fortfarande levde och ”de fyra” fortfarande hade en stark ställning, som de under **1975** använde sig av för att driva en intensiv ideologisk kampanj om proletarietets diktatur. Det var ett försök att rycka åt sig initiativet i partikampen. Resultatet blev inte särskilt lyckat: det slutade med deras fall. För en bakgrund till kampanjen och två av dess viktigaste texter, se artikelsamlingen [Kina 1975: Kampanjen om proletarietets diktatur – bakgrund och dokument](#).

Artiklarna nedan var alltså skrivna under den pågående kampanjen och tolkades av författarna som mycket viktiga för att hålla den kinesiska revolutionen på rätt köl och förhindra att den urartade.

Om författarna

FK:aren Nils Börjesson var specialintresserad i Kina och författare (tillsammans med Sven B Svensson) till boken [Kina – klasskampen går vidare](#) (1974), samt (tillsammans med Lars Ragvald) till skriften [Vad händer i Kina](#) (1976). Den senare alltså skriven efter ”de fyras gäng” störtats.

I sin artikel tar Börjesson upp situationen i Kina, men passar också på att polemisera mot den övriga svenska vänstern.

David Fernbach var/är en brittisk frilansförfattare, översättare och redaktör. Han är mest känd för att ha redigerat Penguins 3 volymers utgåva av Marx' politiska skrifter (*Karl Marx's Political Writings*)¹, men har skrivit flera andra böcker och ett stort antal artiklar. På svenska finns av honom boken *Marx och politiken: teori och praktik* (1978).

I artikeln nedan redogör Fernbach för den syn på övergångsstadiet mellan kapitalism och kommunism som ”den maoistiska vänstern” företrädde i Kina. Artikeln är översatt från *China Now* (augusti—september 1975).

Artiklarna har kompletterats med *numrerade* noter, främst för att ge referenser till andra texter som rör de problemställningar som behandlas.

Martin F 16 april 2015

¹ Finns på webbplatsen *marxists.org*: [The Revolutions of 1848](#) , [Surveys from Exile](#) och [The First International and After](#).

Nils Börjesson: Yao Wenyuan och offensiven på Kinas landsbygd

[Ur tidskriften *Kommunist* 19 1975]

Det är så, därför att i vårt socialistiska samhälle finns det fortfarande klasser och klasskamp. (Yao Wenyuan)

Men *varför* finns det fortfarande klasskamp i Kina? I boken *Kina - klasskampen går vidare* (utgiven av Förbundet KOMMUNIST 1974) hävdade vi att Kinas Kommunistiska Parti (KKP) ofta förfaller till *idealism* när det skall förklara klasskampens bestånd i övergångssamhället.

Vi skrev:

Men å andra sidan är maoismen motsägelsefylld på den här punkten. Dels finns en grov idealism. Att klasskampen fortsätter ses som resultat av den ideologi de gamla härskande klasserna, spekulanter och svartarbetsjobbare samt imperialismen och dess agenter sprider. Denna idealistiska agentteori förfäktades också av de flesta rödgardisterna, vars marxistiska nivå ju inte var särskilt avancerad.

Vi menade att denna idealism i mycket var ett arv från Stalin men vi påminde också om dess samband med bondedominansen i den kinesiska revolutionen: ”KKP har (åtminstone inte officiellt) *problematiserat* denna dominans.” (*Kina - klasskampen går vidare*, s 146)

Den senaste utvecklingen i Kina antyder att KKP håller på att göra upp med denna idealism. I en uppmärksammat artikel i *Hong qi* (Röda Fanan) nyligen tar nämligen politbyråmedlemmen Yao Wenyuan just upp frågan: vilken social bas har klasskampen under proletariats diktatur? Närmare bestämt: vilka *materiella rötter* har revisionismen?

Yao Wenyuan

Yao Wenyuan spelade en viktig pådrivande roll i Shanghai redan under det radikala Stora Språnget. Detta var en betydande framgång i Shanghai, men man tvingas avbryta det även där pga misslyckandet i övriga Kina (se *Kina - klasskampen går vidare*, s 74-80).

I början av 60-talet tillhörde Yao dem som bekämpade politikens högervridning (Liu Shaoqi-linjen”). Han var medlem i den grupp i Shanghai som drev den revolutionära linjen i debatterna före Kulturrevolutionen och spelade en betydelsefull roll (tillsammans med Zhang Chunqiao och Wang Hongwen) för vänsterns snabba och stabila seger i Shanghai 1967. Det var just i Shanghai som en tidigt utvecklade radikal arbetargrupp lyckades gripa makten i staden och behålla den utan alltför stora kompromisser. ”Endast Shanghai, kulturrevolutionens vagg och radikalismens citadell genom hela dess utveckling, behöll en övervägande icke-militär ledning.” (E. Joffe: ”The Chinese Army after the Cultural Revolution: the Effects of Intervention”, *China Quarterly* nr 55, s 466)

Sedan 1969 är Yao medlem i KKP:s politbyrå och har fortsatt att förknippas med vänstern i partiet.

När han skriver en signerad artikel i Röda Fanan är det en viktig händelse. Yaos artikel har kommit i *Peking Review* (”On the Social Basis of the Lin Piao Anti-Party Clique”, PR 10/75)² Vi presenterar några utdrag och kommentarer till denna nedan. Därefter går vi noggrannare in på ett av de teman Yao tar upp: landsbygdens produktionsförhållanden. Alla Yao-citat är från *Peking Review*-artikeln.

² Artikeln ingår i sin helhet i [Kina 1975: Kampanjen om proletariats diktatur – bakgrund och dokument](#)

Den ideologiska ramen

När man analyserar Yaos artikel får man inte förledas av dess anslutning till den officiella ideologiska synen på Lin Biao. Yao skriver t ex:

Det är ganska klart att Lin Biaos anti-partiklick företrädde de störtade godsägar- och kapitalistklassernas intressen och de störtade reaktionärernas strävanden att stjäla proletariats diktatur och återupprätta bourgeoisins diktatur. (s 5, sp 1)

Detta är lindrigt talat överdrivet. Men det tillhör den kinesiska kommunistiska debattens oskrivna lagar och förutsättningar att hålla sig inom den officiella ideologiska ramen. Vi får inte låta denna skymma faktum att Yao tar upp frågan om den ”nyalstrade bourgeoisin” i det kinesiska övergångssamhället på ett verkligt nytt och materialistiskt sätt.

Ojämlikhet, småproduktion, varuproduktion

Yao tar sin utgångspunkt i ett uttalande av Mao om småproduktionens och de småborgerliga tendensernas betydelse:

Ordförande Mao har påpekat: ”Lenin sa: småproduktionen alstrar kapitalism ständigt, varje dag, varje timme, spontant och i masskala.” Detta inträffar också bland ett skikt av arbetarna och ett skikt av partimedlemmarna. Både inom proletariats led och bland statsorganens personal finns det folk som följer den borgerliga livsstilen. (s 5, sp 2)

Särskilt på landsbygden är *småproduktionen* med dess enkla varuproduktion för avsalu på marknaden betydligt mer utbredd och problemet med det ständiga ”alstrandet” av småborgerlighet och borgerlighet betydligt större än naiva iakttagare observerat. (För att inte tala om skribenterna på *Clarté* och *Kinarapport* som helt svävar i det blå vad gäller de verkliga förhållandena i Kina.) Denna fråga tar vi särskilt upp längre ner.

Yao fortsätter med ett annat ”påpekande” Mao Zedong nyligen gjort:

Kina är ett socialistiskt land. Före Befrielsen /dvs före 1949, vår anm/ var det mer eller mindre som ett kapitalistiskt land. Även nu har vi ett åttagradigt lönesystem, fördelning till var och en efter hans arbete och utbyte medelst pengar. Här råder ingen större skillnad mot det gamla samhället. Skillnaden är att ägarsystemet har förändrats. (s 6, sp 1)

Vårt land har för närvarande ett varusystem och lönesystemet är också ojämlikt, det finns ett åttagradigt lönesystem, osv. Detta kan endast begränsas under proletariats diktatur. (s 6, sp 1)

Yao kommer här in på två viktiga frågor. Dels den bestående *ojämlikheten*, dels frågan om *varuutbytet* och *varurelationerna* under proletariats diktatur. Han skriver:

Lenins och ordförande Maos analyser visar oss att den borgerliga rätten, som oundvikligen existerar vad beträffar fördelning och utbyte under socialismen /vi skulle snarare skrivit *övergångssamhället*, N.B./, måste begränsas under proletariats diktatur. Därigenom kan under det långa loppet av den socialistiska revolutionen de tre stora skillnaderna: mellan arbetare och bönder, mellan stad och land och mellan kroppsligt och andligt arbete, stegvis minskas, klyftorna mellan olika lönegrader reduceras och de materiella och ideologiska villkoren för att minska dessa klyftor gradvis skapas.

Om vi inte följer denna kurs utan i stället arbetar för befästandet, utvidgningen och stärkandet av den borgerliga rätten och den del av ojämlikhet den innehåller, så blir det oundvikliga resultatet polarisering... det kapitalistiska varuutbytet princip kommer att tränga in i det politiska livet, t o m in i partilivet, och underminera den socialistiska planerade ekonomin. Detta kommer att ge upphov till sådana handlingar av kapitalistisk exploatering såsom förvandlingen av varor och pengar till kapital och arbetskraft till vara. Det kommer att ske en förändring av ägarsystemets natur i de departement och enheter som följer den revisionistiska linjen...

Ett litet antal nya borgerliga element och uppkomlingar, som fullständigt har förrått arbetarklassen och det arbetande folket, kommer som ett resultat av detta att utbildas bland partimedlemmar, arbetare, välbeställda bönder och personal i statsorganen. Våra arbetarkamrater har formulerat detta väl: ”Om den borgerliga rätten inte begränsas, så kommer den att hämma socialismens utveckling och underlätta kapitalismens tillväxt”. (s 6, sp 1 och sp 2)

Yao återkommer till frågan längre fram:

Därför måste vi befästa och utveckla hela folkets socialistiska ägande och det arbetande folkets kollektiva socialistiska ägande. Vi måste förhindra ett återupprättande av den borgerliga rätt vad gäller ägandesystemet som redan likviderats. För en ganska lång period har vi fortfarande uppgiften att successivt fullfölja omvandlingen av ägandesystemet liksom omvandlingen av de två andra aspekterna av produktionsförhållandena, nämligen de ömsesidiga relationerna mellan människor och distributionsförhållandena. Vi måste begränsa den borgerliga rätten, kritisera den borgerliga rättens idé och fortlopande försvaga den bas som alstrar kapitalism. (s 8, sp 2)

Andra materiella rötter

I form av ett angrepp på Lin Biao tar Yao upp andra förhållanden som har betydelse för uppkomsten av revisionism och borgerlighet.

Han återkommer till olika aspekter av motsättningen stad/land och attackerar häftigt dem som motsätter sig 7. maj-skolorna. (Kaderskolor på landsbygden dit partikadrer skickas för studier och kroppsarbete. En skildring av 7. maj-skolorna finns i Snows *Den långa revolutionen*, Borås 1972, s 123-32.)

Yao understryker nödvändigheten att även i fortsättningen få studenter och intellektuella att arbeta i fabriker och flytta ut till och bosätta sig på landsbygden (hsia-hsang). Just hsia-hsangpolitiken har skjutit ny fart efter Kulturrevolutionen och KKP har utvecklat nya grepp. (Se ”The Politics of Hsiahsang Youth” av G. White i *China Quarterly* nr 59.)

En annan bas för revisionismen ser Yao i lönesplittringen i arbetarklassen:

De förespråkar pengar skenbart för att ”stimulera” arbetarna. Men i själva verket önskade de öka skillnaderna i lönegrader mellan arbetarna utan gräns för att utveckla och knyta till sig ett smalt skikt av arbetarklassen, göra detta till en privilegierad grupp som förråder proletariats diktatur och proletariats intressen och splittrar arbetarklassens enhet.

”De” syftar här på Lin Biao och hans män, men Yao kan lika väl avse de krafter, som efter Lin Biaos fall hårt drev uppfattningen att materiella incitament (större löneskillnader, premier och bonus, osv) är nödvändiga för att öka produktionen.

Vidare berör Yao nödvändigheten att stärka det kollektiva ägandet på landsbygden, samt tar slutligen upp bristen på marxistisk skolning av partiets kader och understryker, åter med stöd av Mao, ”Alla kamrater i partiet, särskilt de ledande kadreerna, måste ägna sig åt noggranna studier och läsning som en fråga av stor betydelse för befestandet av proletariats diktatur.” (s 9 sp 2 - s 10 sp 1)

För att sammanfatta: Yao har på ett tydligare sätt än någon annan ledande medlem i KKP förkastat den idealistiska (stalinska) uppfattningen av revisionismens ursprung. I stället visar han övertygande på de borgerliga tendenserna *materiella rötter i det kinesiska samhället*: småproduktionens fortsatta existens, den bestående ojämlikheten, även inom arbetarklassen, existensen av varurelationer och varuutbyte. Vidare delningen kroppsligt/andligt arbete, skillnaderna mellan arbetare och bönder, motsättningen stad/land.

Lite pinsamt för Clarté är att Yao betonar nödvändigheten av marxistiska studier, även i partiets

ledande kader. Som bekant drabbades Clarté av ett hysteriskt anfall för att vi i ”Kina - klasskampen går vidare” menade att den marxistiska nivån i KKP är bristfällig. (Se L. Karlssons ”recension” ”Falsa marxister om Kina” i *Clarté* nr 7-8/74, s 45-46.)

Den viktigaste motsättningen

Yao Wenyuans artikel är inte bara ett viktigt *teoretiskt* dokument. Den förefaller också i hög grad vara länkad till den rad av *praktiska* initiativ för socialismens stärkande som håller på att utvecklas i Kina. Nedan ska vi närmare gå in på ett av dessa fält, nämligen utvecklingen på landsbygden. Enligt vår preliminära uppfattning är nämligen motsättningen stad/land den viktigaste av motsättningarna i det kinesiska samhället. Visst är kampen mot delningen manuellt/intellektuellt arbete också viktig och kineserna har som bekant sedan länge blåst till strid också här. Men först i en senare fas av övergången till socialismen i Kina kommer denna motsättning och de aspekter av varuproduktionen och kapitalförhållandena den är förbunden med att bli den viktigaste frågan för revolutionens vidareutveckling.

Teoretisk anmärkning

Motsättningen stad/land uttrycks självfallet i *sociala termer*, klasstermer, och medlet för dess lösande är den proletära klasskampen i vid mening.

Men vad innebär detta konkret? Står huvudmotsättningen i Kina idag mellan arbetare och småbourgeoisi och sker den politiska kampen mellan proletära och småborgerliga tendenser i partiet? Nej. Enligt vår uppfattning står huvudmotsättningen mellan å ena sidan proletariatet och dess förbundna och å andra sidan övergångssamhällets ny-alstrade bourgeoisi och dess förbundna (direktörer som sätter ackumuleringen och företagets vinst i första rummet, partikadrer som skilt sig från massorna och undertrycker deras initiativ, byråkratiserade statstjänstemän, rektorer och lärare som inriktar sig på att fostra en elit och motarbetar proletariseringen av undervisningen, osv, dvs vad vi kallar *en bourgeoisi i vardande*).

Den politiska kampen i KKP sker således mellan de revolutionärt-socialistiska och de revisionistiska (tendentiellt statskapitalistiska) krafterna.

Motsättningen mellan dessa två läger spänner över ett vitt fält: undervisningssystemets utformning och inriktning, den ekonomiska planeringens utseende och funktion, företagets ledning och förvaltning, den ekonomiska politiken för landsbygden. Utan att på något sätt själva vara ”politiska företrädare för småbourgeoisin” tenderar de revisionistiska krafterna att understödja de småborgerliga tendenserna på landsbygden. Konkret: utvidgning av de privata jordlotterna, friare bymarknad, ökad tonvikt på de enskilda familjerna i kollektiven, ökad rörlighet för arbetskraften.

Som Lenin understryker (se nedan) utvecklas ur småproduktion kapitalistiska förhållanden. Den revisionistiska linjen för landsbygdens utveckling innebär i sin förlängning en framväxande agrarkapitalism. De revisionistiska tendenserna är knappast medvetna agenter för kapitalismen. De ser ökat utrymme för privata initiativ på landsbygden som nödvändigt för att höja produktionen. Deras klassposition gör dem misstänksamma mot radikala massmobiliseringar. De ser friare arbetsmarknad som viktigt för företagets ackumulering, är okänsliga för att detta skulle innebära en försvagad ställning för såväl arbetarna i fabrikerna som för bönderna i kollektiven.

I sin jakt på vad de tror är nödvändigt för maximal ekonomisk tillväxt (i borgerlig mening) kommer de revisionistiska krafterna att befördra de kapitalistiska förhållandena inom industrin och de småborgerliga tendenserna på landsbygden.

När vi säger att motsättningen stad/ land är den viktigaste motsättningen i Kina f n, så menar vi att utvecklingen av landsbygdens politiska ekonomi är bestämmande för Kinas utveckling. Det är de politiska motsättningarna kring denna fråga som är de viktigaste. En statskapitalistisk, revisionistisk utveckling kommer att skärpa motsättningen stad/land (såsom skett i Sovjet under Stalin och hans efterföljare. Se häftet ”Från Sovjetmakt till Chrustjovism”, Förlaget Barrikaden 1975.). Endast en socialistisk offensiv på landsbygden skapar betingelser för att avveckla denna motsättning.

Ovanstående är en preliminär analys. Vi hoppas återkomma till frågan inom kort.

Social skiktning

Innan vi går in på landsbygdens utveckling ska vi ytterligare belysa vad delningen stad/land betyder.

Skillnaden mellan stad och land förefaller vara den grundläggande faktorn i bestämningen av det samtida Kinas sociala skiktning. ...Å andra sidan förefaller skillnaden manuellt-intellektuellt, en annan av de tre stora skillnaderna, ha kraftigt minskad betydelse för ungdomarnas attityd. Stadssektorn har ”homogeniserats” i den meningen att ungdomar skulle föredra att godta kroppsarbete i stan hellre än till och med ett intellektuellt arbete på landsbygden. Dessutom har regimen ingjutit avsevärd politisk och materiell status och rang i folks uppfattning av kvalificerat kroppsarbete, främst industriarbetarens. De står i detta hänseende lika eller högre jämfört med lägre ”intellektuella arbeten”. (G. White, *The Politics of Hsia-Hsang Youth*, a a, s 516-17. Bygger på intervjuer med utbildad ungdom.)

1972-73: Ökat utrymme för småborgerliga tendenser

I början på 70-talet gavs kraftigt ökat spelrum för bymarknader, privata bisysselsättningar m m, för att öka produktionen. Rapporter från förbundskamrat under 1974 ger en rad exempel:

Hur ska man t ex få ut mesta möjliga av lagarbetet på fälten? Stora lag minskar kvaliteten om inte den kollektiva medvetenheten är hög, och det kan man vanligtvis inte räkna med. Små lag underlättar översynen och den ömsesidiga kontrollen, men får samma effekt som byggnadslagen hos oss, eller när man delar upp sig i fotbollslag i skolan. Ingen vill ha de arbetssvaga i sitt lag. När enheterna understiger en viss storlek blir splittringstendenserna oerhört starka och den enda lösningen är att dela upp jorden, vilket mig veterligen inte skett. Men det är svårt att ha hög arbetsmoral i stora lag... På sina håll i Guangdong-provinsen (provinsen med Kanton som provinshuvudstad) experimenterade man i vart fall fram till våren 1974 med att dela upp arbetslagen i smågrupper på 10...

De områden där kollektivets nytta är ställd utom fråga – sjukvård, stora anläggningsarbeten osv tar trots allt bara en del av den sociala aktiviteten i anspråk. Det är på den övriga tiden ”bisysselsättningar” kommer in och det är här striden rasar. 1972-73 förekom t ex att folk tillbringade hela sin tid med produktion i privat regi flätande korgar; tillverkande olika redskap; odlade sin egen täppa; nyodlade i bergen, osv. Eller sökte sig till städerna för tillfällighetsarbeten, alltså en begynnande social delning av arbetet, men på privat initiativ...

Att betona individuella initiativ utom den kollektiva arbetstiden (såsom skedde efter Lins fall) ger onekligen utdelning. Men det leder till konflikten att folk alltmer uteblir från kollektivt arbete, om de märker att det lönar sig bättre att stanna hemma, och förstärker så den småborgerliga ideologin. Ett exempel i högen på denna ideologis praktiska effekter är buffeluppfödningen i Guangdong. Bufflarna håller nu på att avkollektiviseras /detta skrivet juli 1974/ i det avseendet att kalvarna ska tillhöra buffelskötaren som sedan säljer dem till kollektivet. Detta sägs stärka omsorgen om bufflarna enormt. Tidigare var det vanligt att knuffa /de kollektivt ägda/ buffelkalvarna för bråddjup eller i raviner för att få billigt kött...

Lenin om småproduktionen

En rad av dessa företeelser har nu kommit i kritik i den kinesiska pressen, både praktiskt och teoretiskt. Till den teoretiska delen hör en rad artiklar i *Renmin Ribao* (Folkets Dagblad) och *Hongqi* (Röda Fanan) om proletariats diktatur. Hela partikadern har uppmanats att grundligt studera dessa. Ett viktigt inslag är återgivandet av Lenins analyser från Sovjetstatens första år av småproduktionen och dess ”spontana” alstrande av kapitalistiska förhållanden. En artikel (översatt i *Peking Review* nr 9/75 under namnet ”Marx, Engels och Lenin on the Dictatorship of the Proletariat”)³ har t ex tagit med följande uttalanden av Lenin:

Proletariats diktatur är den nya klassens mest oreserverade skoningslösa krig mot en *mäktigare* fiende, mot bourgeoisin, vars motstånd *tiodubblats* genom dess störtande (om än bara i ett land) och vars makt ej blott består i det internationella kapitalets makt, i styrkan och fastheten av bourgeoisins internationella förbindelser, utan även i *vanans makt*, i *småproduktionens makt*. Ty av småproduktion finns det tyvärr ännu mycket kvar i världen och småproduktionen *föder* kapitalism och bourgeois oavlåtliga, dagliga och stundliga, spontant och i massomfattning. (”Radikalismen, kommunismens barnsjukdom”, *Valda verk* II:2, s 356)

Att besegra den centraliserade storbourgeoisin är tusen gånger lättare än att ”besegra” miljoner och åter miljoner av små företagare. Dessa förverkligar medels sin dagliga, osynliga, ogripbara, upplösande verksamhet just de resultat, som bourgeoisin behöver och som *restaurerar* bourgeoisin. (ibid, s 381)

Alla av oss som åtminstone har studerat marxismens ABC vet att detta utbyte och denna handelsfrihet oundvikligen leder till varuproducenternas uppdelning i ägare av kapital och ägare av arbetskraft, en delning i kapitalister och lönearbetare. Dvs återkomst för det kapitalistiska löneslaveriet, som inte kommer från himlen utan världen över utvecklas just från jordbrukets varuproduktion. Vi känner till detta mycket väl. Var och en i Ryssland som har iakttagit småbondens liv och ekonomiska villkor måste ha sett detta. (”Report on the Substitution of a Tax in Kind for the Surplusgrain Appropriation System”, *Collected Works* band 32, s 218)

Problem i kampen mot ”privatinitiativen”

Vad som händer i den praktiska jordbrukspolitiken nu är inte bara att man strävar efter att begränsa tendenserna till individuell varuproduktion. Enbart kampanjer *mot* privatinitiativ leder blott till inaktivitet. Om inte kollektivet på något sätt kan överta biproduktionen inom sin egen ram blir det snart nödvändigt med ny uppluckring. Och kan inte behoven tillfredsställas av den kollektiva eller statliga produktionen så är det endast ett starkt ideologiskt och politiskt tryck som kan hålla tillbaka privatinitiativen. Ett sådant politiskt/ideologiskt tryck kan inte upprätthållas permanent.

Emellertid har kollektiven hittills haft svårt att inlemma ”bisysselsättningarna”. Ett typiskt exempel: Under den s k Liu-linjen 1961-64 tilläts folk att själva sköta om den mark som de nyodlade i bergen (ned undantag för vissa kommuner i delatlandet har de flesta i de södra provinserna bergsknallar på sitt område). Nu ligger dessa nyodlingar i träda sedan flera år då kollektivet inte förmått utnyttja dem.

Da Zhai (modellbrigaden i Shansi-provinsen i norra Kina) där, delvis pga de geografiska förhållandena, kollektivt arbete tydligen sedan länge med rätta upplevts som överlägset har troligen lagt många av sådana här problem bakom sig, och befinner sig därför långt framför de flesta folkkommuner.

³ Artikeln ingår i sin helhet i [Kina 1975: Kampanjen om proletariats diktatur – bakgrund och dokument](#)

Stora språnget 1958

Stora Språnget 1958 syftade till att fortsätta kollektiviseringens radikala strukturförändringar. Kvinnor skulle massengageras i produktionen genom att barnkrubbor och kollektiva matsalar skulle ersätta deras hemarbete. Hantverket skulle kollektiviseras, liksom större delen av konsumtionen... (Se vidare *Kina - klasskampen går vidare*, s 74-80.) Vittsyftande radikala *kommunplaner* gjordes upp. Emellertid misslyckades Stora Språnget pga en rad omständigheter. Regelrätt hungersnöd rådde i åtminstone fyra-fem provinser under 1961-62 och hundratusentals människor svält ihjäl. Tao Zhu sa i ett tal i He Nan (den värst drabbade provinsen) våren 1962: ”Av de två svältihjälism och revisionism är den första den för stunden farligaste.”

Genom det politiska systemets stabilitet och styrka och KKP:s massförankring förhindrades ett sammanbrott, och upplösning av den kollektiva ekonomin. Men radikalismens misslyckande hade mycket starka effekter på böndernas ideologi. Konservativa tendenser stärktes, och en djup skepsis (även i partikadern) gentemot djupgående förändringar slog rot. Således passerade hela 60-talet utan några betydande strukturella förändringar på landsbygden. Därför fick också de ideologiska kampanjerna på 60-talet bland bönderna mycket begränsade resultat.* En viktig orsak till denna relativa sociala stiltje har naturligtvis också varit den långsamma tillväxten av jordbruksproduktionen. Först nu verkar man ha uppnått en försörjningsmässig trygghet. Risutdelningen kommer upp i nära 15 kg per månad och person i många områden, vilket räcker för att äta sig mätt också vid hårt arbete. Detta var inte möjligt ens i rikare områden under större delen av 60-talet.

Jordbruksplaneringen under 60-talet

Sammanbrottet för kommunplanerna ledde till att planeringen i det kinesiska jordbruket under 60-talet begränsades till *vertikala planer*: statliga uppköpsplaner av t ex spannmål, bomull m m, samt planer för utbygge av undervisning, hälsovård och liknande. (Detta är i stort sett vertikala företag.) Denna vertikala styrning förefaller dock att i stort sett fungera konservativt. Traditionella seder och bruk hotas endast i liten utsträckning och den sociala mobiliseringen med åtföljande politisk omstrukturering är begränsad. Privat tillägnelse förblir betydelsefull vilket påverkar böndernas reella föreställningsvärld - till skillnad från den officiella, föreskrivna ideologin (som man t ex kan hitta i reportagen i *Peking Review*).

Horisontella planer, kommunplaner saknades i stort under 60-talet. Med detta menar vi planer som inbegriper en diskussion typ: ”hurdant samhälle vill vi bygga, hur vill vi att det ska se ut om några år? Inte bara hur stor tillgången på mat och kläder och bostäder ska vara. Utan också relationerna mellan människor, främst i produktionen och konsumtionen.” Efter Språnget finner man få diskussioner i de här frågorna. Ty sådana planer utgör själva skärningspunkten mellan ideologi och ekonomi.

I själva verket har det dröjt ända till *hösten 1973* innan det blev tal om att börja experimentera med horisontella planer på landet och då bara på brigadnivå. Det är också först de senaste åren man tagit upp och börjat analysera och värdera Språngets erfarenheter utåt. Förra året började man t ex i Shanghai för första gången på många år skriva kommunhistorier igen.

* M. K. Whytes forskning (*Small Groups and Political Rituals in China*, University of California Press 1974) visar helt övertygande att de rörelser som var direkt kopplade till stora ekonomiska och sociala förändringar, dvs rörelserna i början av 50-talet och fram till Språnget, var klart mest effektiva i att påverka böndernas ideologi. Bristen på socialt innehåll därefter (gäller även Kulturrevolutionen) har gjort att de ideologiska kampanjerna fått mycket liten verkan.

Den första brigadplanen

Hösten 1974 presenterade *Hongqi* en av de första (om inte den första) brigadplaner som publicerats sedan 1959. Den är från en brigad utanför Shanghai och kan antas ha stor tillämplighet i de tätt befolkade områdena i Kina, till skillnad från Da Zhais speciella förhållanden.

Jämfört med Språngets planer är den ganska anspråkslös och alltså begränsad till brigadnivå. (En folkkommun är indelad i brigader, som i sin tur indelas i arbetslag. Kina har ca 75.000 folkkommuner.) Mycket av det arbete som måste utföras ryms inte på normal arbetstid (man vill inte äventyra spannmålsproduktionen!) utan måste ske genom frivilliga insatser på kvällar, osv. Planen är översatt från kinesiska av oss. En del detaljer är utelämnade. Den som ändå tycker att det är mycket detaljer bör tänka på att detta är, såvitt vi känner till, den första hyfsat ärliga beskrivningen av en stor by som varit i kinesisk press sen kraschen 1959.

Plan för Xin Jing-brigaden i An Ting kommun, Jia Ding Xian**

Brigaden består av 11 arbetslag, med sammanlagt 373 familjer, 1480 pers. De har 2923 mou, dvs ca 4 mou per arbetsför brigadmedlem. Planen sträcker sig över perioden 1973-1980.

1. Ge fritt spelrum åt den kollektiva ekonomins överlägsenhet, särskilt på brigadnivå. Utöva ledning över och hjälpa varje arbetslag att gemensamt utvecklas i riktning mot socialismen. /Dock står här inget om hur samarbetet mellan lagen ska utvecklas för att utjämna de ekonomiska skillnaderna, men kanske är det underförstått. Ö.a./
2. Uppnå en *spannmålsskörd* på ca 2.000 jin per mou, dvs öka med 50 % från 1973 till 1980. /Ett jin = ung 1/2 kg. Ett mou = 666 m². / Leverera mer än tusen jin/person till staten. Bomull 200 jin/mou, ökning med 96%. Oljefrö 300 jin/mou, två gånger mer än 1973.
3. Utvidga *djurskötseln*. 4500 svin 1980, dvs 1,5 per mou, 55% högre än 1973. Sälja 2300 till staten, 50% ökning. Odlar 8000 st fick i sju dammar. Sedan mekaniseringen genomförts helt /verkar vara nära förestående i Shanghai, vilket är viktigt att hålla i minnet. Ö. a. / ska djurfällorna utnyttjas till att plantera fruktträd, 2000 st, och vinrankor, 1500 st. Odlar fram 40 jin pärlmor. Odlar 2 ha svamp. Utveckla fjäderfäskötseln.
4. *Plantera träd* överallt där det går. /En massa detaljer./
5. Förändra flodernas lopp, räta ut, dränera, osv - plan för *landskapsomvandling*. På det sättet vinna 30 mou land inom brigaden.
Göra bevattnings- och dräneringskanalerna till rörledningar och täcka över, 17. 000 meter inom brigaden, varav en del avsnitt så stora att de kan användas till skyddsrum. /Tekniska detaljer. /
6. *Jämna ut fälten*, göra om de nuvarande 1800 jordplättarna till 1300 rektangulära fält på 2 mou, 2,4 mou och 2,5 mou.
7. *Samla naturgödsel*. Sätta upp en motoriserad gödseltransportflotta som hämtar gödsel från Shanghai. Uppnå ca 100 bördor svin- och fårgödning per mou och år (mått på gödselmängden).
8. /Detaljer om utsädesurval, växtförädling, inget intressant, ö. a. /
9. /Om planer på att utrota olika slags skadeinsekter och växtsjukdomar, det mest uppseendeväckande att sätta upp en stor nätlampa för varje 50 mou – för att locka till sig och bränna ihjäl insekter. /
10. Sätta upp en *grupp för vetenskapliga experiment* (på permanent basis) med fyra ständiga

** *Xian* är en förvaltningsenhet, ungefär = sv. län.

poster. Detta på brigadnivå. Fortsätta med experimentfält på arbetslagsnivå.

11. *Mekanisering*. Till 1980 lösa problemet med ”de fyra böja sig” (dra upp de späda risplantorna ur plantsängen, plantera dem, meja riset, rensa risfälten). Tonvikt på kultivatorer, risplanterare, slättermaskiner, besprutningsmaskiner och tröskverk.

12. Bygga ut *vägnätet* inom brigaden så att maskinerna kan komma till användning - men utan att slösa land. Lägga vägarna ovanpå de täckta bevattningskanalerna.

13. *Utvidga den kollektiva ekonomin*. Utöka antalet fabriker i brigaden från de nuvarande 3 (en som slipar negativ, en reparationsgrupp, samt en enhet för bearbetning av jordbruksprodukter) till 4. Till exempel tillverkning av detaljer för storindustrin. Allt eftersom mekaniseringen fortskrider kan allt fler sättas in på bisysselsättningar. /Oklart vad; ytterligare en liten fabrik kan inte anställa särskilt många. Ö. a. /

Uppnå en nettoinkomst av 150.000 yuan för brigaden 1980 från 20.000 1973. /Detta betyder att medan utvidgningen av den kollektiva ekonomin tidigare skett i arbetslagets regi, strävar man nu att snarare utvidga i brigadens regi. Ö.a./

14. Öka *brigadmedlemmarnas inkomster* från 176 yuan 1973 till 230 yuan 1980 i genomsnitt. /Observera att penningvärdet i Kina är fast - det finns ingen inflation. Ö.a. /

15. Utöka spannmålsförråden till 2,2 milj jin 1980, vilket motsvarar 1,5 års konsumtion.

16. Sätta upp en stor butik i brigadhögkvarteret /dvs i byn eller huvudbyn om det finns fler små, öa. / Förbättra hantverkartjänsterna, t ex skräddare, frisörer osv.

17. Förbättra bostäderna. Bygga om byn (byarna).

18. Genomföra *mellanskole-undervisning* för alla. /Lite oklart vad detta betyder. Kanske bara 7-årig skola, dvs fem års grundskola samt två års ”mellanskola”, som är allmänt genomförd i staden. Ö. a. / Utplåna läsokunnigheten bland de vuxna. 195 vuxna kan inte läsa. Metod för de vuxna: politiska kvällsskolor. 1976 ska den saken vara klar.

/Vi lägger märke till att det förekommer en ganska betydande läsokunnighet bland vuxna, även ganska nära storstaden Shanghai. Man bör emellertid komma ihåg att det är avsevärt mycket svårare att lära sig läsa och skriva kinesiska. Ca 2000 tecken måste man kunna för att läsa en tidning. Ö. a. /

19. *Hälsovård*. /Mest uppräknad av åtgärder som utrotning av råttor, flugor och mygg. Öka antalet brunnar för dricksvatten så att det i genomsnitt blir 2,5 brunnar per familj. All avföring till de särskilda avföringsdammarna, osv. /

20. Utvidga den kooperativa *sjukvården*. Ett sjukrum per arbetslag. Sänka avgifterna. Höja taket för avgiftsbefrielse (för mediciner osv). 1980 skall sjukavgiften vara 1 yuan mot 2 idag och avgiftsbefrielsehöjningen höjt från 30 till 60 yuan. /Även om 60 yuan är ganska mycket räcker det inte vid svårare sjukdomar då 100-tals yuan går åt. Det är dock ett stort steg framåt. Det är glädjande att det sker på bekostnad av den privata inkomstökningen. Lagg dock märke till att det även 1980 kommer att finnas viktiga luckor i det sociala stödet. T ex finns ingen hjälp för familjer som har svårt att hålla barnen i skola. Ö. a. /

21. Vidtaga särskilda åtgärder för att skydda *kvinnornas* hälsa. Sätta upp barnkrubbor i varje arbetslag under de arbetsintensiva perioderna. Om-vårda sig om kvinnans fyra perioder (menstruation, havandeskap, ledighet efter nedkomsten, amningstid).

22. Genomföra *barnbegränsning*: sena äktenskap, osv. Försöka hålla födsloppet kring 10

promille.

23. *Kultur*: varje arbetslag skall ha ett kulturrum med TV, samt en basketbollplan (man kan använda magasinsplanen). Brigaden skall ha en lekmannakulturgrupp, idrottslag och kulturrum (med läsrum).

24. Skola fram fattig- och lägre mellanbönders egen marxist-leninistiska teoretikergrupp. Till 1980 5-10 lekmannateoretiker i varje arbetslag. Dessa skall tjänstgöra som handledare vid kvällsundervisningen, nyhetsförmedlare, tidningsläsare, propagandister.

25. Stärka milisen.

26. Se till att kadrenna deltar i produktionen. Brigadkadrer inte mindre än 120 dagar per år och arbetslagsledare hela tiden i produktionen.

27. Sammankalla stormöten med alla brigadmedlemmar varje år vid tiden för vårfesten (enligt månkalendern); för att diskutera och granska planen och dess utförande, samla erfarenheter, osv.

*

Denna brigad ligger alltså strax utanför Shanghai. Det fanns redan tre små industrier, vilket är ganska ovanligt. Inkomsterna ligger fortfarande mycket under industriarbetarnas, även om man räknar med tillskotten från de privata jordlotterna. Dessa nämns inte i planen, vilket bara kan betyda att man inte vågar röra dem. Inte heller diskuteras lönepolitiken eller vilket system man använder. Av detta kan man negativt sluta sig till att det inte är Da Zhai-systemet, utan det vanliga: prestationslön byggd på en form av arbetsvärdering.

(Da Zhai-systemet har avskaffat denna typ av prestationslön. Istället samlas bönderna en gång om året och bestämmer det antal "arbetspunkter" var och en uppnått, på basis av en jämförelse med en normarbetare. Därvid beaktas såväl kvantiteten som kvaliteten av dennes arbete, som hans förhållande till kollektivet. Detta system har stärkt den kollektiva medvetenheten i Da Zhai. Om lönesystemet i Da Zhai och dess framväxt, se P Neuman i *Kursbuch* nr 23, sid 116-119.)

Initiativet breder ut sig

En tid var Xin Jing-brigadens ganska ensamt. Det följdes emellertid av oavbrutna appeller från Shanghai om fördelen med att dra in planeringsdiskussioner och att börja ge innehåll åt det socialistiska perspektivet, dvs börja förklara vad det innebär på de flesta samhällsområden.

De senaste rapporterna (mars 1975) tyder på att försöken att utveckla horisontella planer för jordbruksproduktionen och det sociala uppbygget på landsbygden nu företas över hela landet och inte bara utanför Shanghai. Man experimenterar vidare med bondeuniversitet utanför Shanghai. En rad offensivt syftande initiativ håller alltså på att tas, vilket gör utvecklingen i Kina just nu mycket spännande.

Proletär rörelse

Tidigare rapporter (oktober 1974) tyder också på en viktig rörelse inom *arbetarklassen*, åtminstone i Guangdong-provinsen. I Kanton gick militären, under Huang Yong-sheng särskilt hårt fram för att få "ordning". Såväl höger som vänster skingrades men särskilt vänstern och i synnerhet rödgardisterna. (Fast man får akta sig för att sätta likhetstecken mellan rödgardister och "vänster".) För detta syfte organiserades bl a konservativa arbetargrupper. Dessa börjar nu komma under kritik och en rad vänsterledare håller på att komma tillbaka. (Detta gäller även nationellt: den ensidiga rehabiliteringen av "högern", t ex Deng Xiaoping, har ersatts av en

ganska omfattande rehabilitering av kulturrevolutionens vänster, om än inte på lika hög nivå.)

På nytt har man i Kanton också fört fram slagord som ”Det är inget fel på fraktioner om det är fråga om proletär inriktning.” Lin Biao tolkas som den som klubbade ner vänstern 1968. En viktig skillnad mot Kulturrevolutionen är att det i nästan uteslutande grad är fråga om diskussioner, motsättningar och organisering inom arbetarklassen. Studenterna spelar en obetydlig roll.

Sammanfattningsvis: På nytt gör den kinesiska revolutionen sina dogmatiska belackare besvikna (t ex trotskisterna med sina hatfyllda angrepp på ”den alltmer stela partibyråkratin”, ”parti-apparatens absoluta diktatur”, osv, t ex *Mullvaden* 11/73). På nytt visar den kinesiska revolutionen sin dynamik och livskraft.⁴

Utrikespolitik och Kina-analys

I *Kommunist* 17 finns en starkt kritisk analys av den kinesiska utrikespolitiken i artikeln ”Supermakterna och den samtida imperialismen”.⁵ Trotskisterna har angripit denna artikel för att den inte söker spåra den nuvarande kinesiska utrikespolitikens sociala grundval, dvs vilket samhällsskikt/klass bär upp den? För dem är ju saken klar. En ”byråkrati” härskar i Kina och det är denna ”byråkratis” särintressen som kommer till uttryck i utrikespolitiken.

Vi är ense med trotskisterna såtillvida som att det finns en rad opportunistiska, ja vissa direkt reaktionära inslag i Dengs och Zhous utrikespolitik. Vi håller också med om att det är viktigt att undersöka vilka inre rötter denna politik har. Detta problem har vi emellertid inte rätt ut – vi hoppas kunna återkomma till det relativt snart.

Men vi avvisar i grunden trotskisternas sätt att från en värdering av utrikespolitiken dra mekaniska slutsatser om det kinesiska samhällets karaktär. För oss gäller dialektikens grunder: att ett samhälle och dess utveckling måste bedömas utifrån INRE motsättningar och rörelser.

Motsättningarna i tinget är avgörande för tingets utveckling! Det är bl a utifrån denna syn vi förkastar stalinisternas agentteorier. (Jfr *Kina - klasskampen går vidare*, s 145.)

Det är alltså utifrån hur KKP tar itu med lösandet av det kinesiska samhällets motsättningar vi måste fota bedömningen av dess politik. Inte utifrån formuleringarna i den sista konstitutionen (vilket borgarpressen och dess avskrivare inom vänstern älskar att spekulera i). Inte heller utifrån KKP:s ställningstaganden till Sudan, Ceylon, Bangla Desh...

Vi skulle önska att RMF ägnade lite mindre intresse åt den trotskistiska traditionens teser, och lite mer åt den konkreta analysen av de konkreta produktionsförhållandena på den kinesiska landsbygden.

Nils Börjesson, april 1975

⁴ Ett drygt år senare utrensades ”vänsterledarna” slutgiltigt. Det var knappast något som uttryckte ”den kinesiska revolutionens dynamik och livskraft”.

⁵ Den artikeln + ett svar från RMF ingår i artikelsamlingen [Debatt om supermaktsteorin, Sovjet och imperialism](#).

David Fernbach: Mellan kapitalism och kommunism

[Ur *Zenit* nr 45 (2/1976)]

Karl Marx skrev jämförelsevis lite om det framtida klasslösa samhälle som han såg att arbetarklassen kunde bygga genom en revolutionär transformering av den moderna kapitalismen. Han motsatte sig bestämt att skriva ”recept för morgondagens kockar”, som de tidiga socialisterna (St. Simon, Fourier, Owen) hade gjort. I sina teoretiska verk koncentrerade sig Marx på att analysera kapitalismens ”anatom”, för att utrusta arbetarrörelsen med en klar och tydlig bild av vad som skulle bekämpas, vad som måste förändras för att etablera ”arbetarmakten”.

Den enda text där Marx någorlunda detaljerat diskuterat det kommunistiska samhällets grundläggande principer är *Kritiken av Gothaprogrammet*. Och det är ingen tillfällighet att denna är skriven 1875, först efter det att Marx hade avslutat sitt huvudsakliga arbete med *Kapitalet*. Det är heller ingen tillfällighet, som vi skall se, att denna text är föremål för djupgående studier i Kina idag, i samband med kampanjen för att studera frågan om proletariats diktatur. Ett grundläggande faktum som Marx poängterar i *Kritiken av Gothaprogrammet* är att det nya kommunistiska samhället inte kan växa fram direkt efter den proletära revolutionen:

Mellan det kapitalistiska och det kommunistiska samhället ligger den period då det ena revolutionärt omvandlas i det andra. Därtill svarar också en politisk övergångsperiod, vars stat inte kan vara något annat än proletariats revolutionära diktatur.

När han talar om denna övergångsperiod, så hänvisar Marx särskilt till en ”första fas av det kommunistiska samhället”. Detta är den fas som uppnås när den nya proletära, politiska makten i hela folkets namn har övertagit den samhälleliga produktionens grundläggande produktionsmedel (jord, fabriker, gruvor etc.). Detta innebär ett avgörande steg bort från kapitalismen i riktning mot kommunismen, men är fortfarande långt ifrån det fullbordade nya samhället:

Det som vi här har att göra med är inte ett kommunistiskt samhälle som utvecklats på sin egen grundval utan tvärtom, ett sådant som uppstår just ur det kapitalistiska samhället och som alltså i varje avseende, ekonomiskt, moraliskt, andligt, ännu bär märkena efter det gamla samhället, ur vars sköte det föddes.

Borgerlig rätt

Det konkreta exempel som Marx ger på ”det gamla samhällets födelsemärken” gäller distributionen av arbetsprodukterna. Det är en sak för den proletära staten att expropriera kapitalisterna och överta produktionsmedlen; det är en helt annan när staten skall organisera arbetet och distributionen enligt den kommunistiska principen: ”Från var och en efter förmåga, åt var och en efter behov.” I detta sammanhang introducerar Marx begreppet ”borgerlig rätt”, vilket fortfarande förekommer i kommunismens lägre fas. ”Rätt” är det tyska ordet ”Recht”, vilket har en något annorlunda innebörd. Det avser framför allt de principer som styr lagar eller sociala regler. Vad Marx menar är att i den första instansen — i den ”lägre fasen” — kommer dessa principer fortfarande att vara borgerliga. Varför kan det nya samhället inte omedelbart införa nya proletära principer i det ekonomiska livet? Svaret är att det nya kommunistiska samhället, liksom varje ny samhällelig ordning, inte kan organiseras utifrån den revolutionära ledningens önskningsar — även om denna ledning har kommit till makten med stöd av en omfattande folklig rörelse. Under kapitalismen är folk i allmänhet, arbetarklassen inte undantagen, vana vid att lägga ned tid och energi på arbetet nästan uteslutande på grund av det utbyte det ger i form av lön. Ja, under kapitalismen är det faktiskt omöjligt för en arbetare eller grupp av arbetare att besluta sig för att arbeta för samhällets bästa hellre än för den ersättning de kan utvinna från kapitalet. Denna

relation mellan produktion och distribution är djupt rotad i människornas medvetande under kapitalismen, och ändå är det endast med verkliga människor, människor som har vuxit upp under kapitalismen, som det nya samhället kan byggas. Därför kan situationen endast förändras långsamt, under en lång övergångsperiod. Två år efter bolsjevikrevolutionen 1917 såg Lenin kommunismens allra första skott börja spira i och med subbotniksystemet, det frivilliga veckoslutsarbetet:

”Kommunistiska” företeelser framträder först i form av subbotniks, dvs. det obetalda arbete som individerna utför utan att det regleras av regering eller stat, och som genomförs i stor skala för det allmännas bästa. (”Rapport om Subbotniks”, 1919.)

För att den ”borgerliga rätten” fullständigt skall försvinna så menade Marx att speciellt tre villkor måste uppfyllas:

- (i) ”individernas förslavande underordning under arbetsdelningen, och därmed också motsättningen mellan andligt och kroppsligt arbete”, måste försvinna;
- (ii) arbetet måste bli ”inte blott ett medel för livsupphälle utan rent av det viktigaste livsbehovet” och
- (iii) jämsides med individernas allsidiga utveckling måste också produktivkrafterna ha vuxit och alla den gemensamma kooperativa rikedomens källor flöda ymnigare.

Det är uppenbart att t.ex. Kina, trots alla de framsteg i denna riktning som där åstadkommits, har en ofantligt lång väg kvar att gå. Men det bör betonas att medan Marx här fastslår att produktivkrafternas utveckling till en mycket hög nivå är ett villkor för ”kommunismens högre fas”, så är det bara ett av tre villkor. I sig själv är produktivkrafternas utveckling aldrig en tillräcklig förutsättning för kommunismen, och även i ett högt utvecklat samhälle som vårt eget där denna aspekt kommer att ha mindre betydelse, så kommer de två andra villkoren att medföra en förlängd övergångsperiod.

Social reform

I den kommunistiska vokabulären har ”kommunismens första fas” som Marx beskriver den i Kritiken av Gothaprogrammet likställts med ”socialism”. Det är ett intressant faktum att Marx och Engels inte alls tyckte om termen ”socialism”. Engels förklarade i sitt förord till *Kommunistiska Manifestets* engelska utgåva att ”socialismen 1847 var en medelklassrörelse och kommunismen en arbetarklassrörelse.” ”Socialism” stod under den perioden som en beteckning för alla slags scheman för sociala reformer, och det omdömet står sig faktiskt än idag. Marx' Kritik av *Gothaprogrammet* är i sig själv delvis riktad mot Ferdinand Lassalles ”stats-socialistiska” idéer, vilka på den tiden fortfarande hade förankring i den tyska arbetarrörelsen, och som argumenterade för Kooperationer understödda av den Bismarckska staten som lösningen på arbetarklassens behov. Allteftersom marxismens idéer fick större inflytande i det tyska ”Socialdemokratiska Arbetarpartiet”, så tonade Marx och Engels ner oviljan mot termen ”socialism” men var alltid på vakt mot ett vårdslöst användande av den. Även Lenin gjorde det fullständigt klart varje gång han talade om det ”socialistiska” samhället att han avsåg Marx' första fas av kommunismen, dvs. ett övergångsstadium på vägen mot kommunismen, och inte en ofullständig variant av det slutgiltiga resultatet:

I Ryssland är vi inne i den första fasen av övergången från kapitalism till socialism, eller kommunismens lägre stadium. (*Radikalismen* . . . , 1920)

Det socialistiska stadiet

Under Lenins livstid, och egentligen under den ryska revolutionens två första årtionden, så var den aktuella uppgiften fortfarande att uppnå det lägre, ”socialistiska” stadiet. Eftersom den ryska ekonomin präglades av småbonde-produktionen, som dessutom ständigt tenderade att pånyttföda kapitalismen, så kunde det ”lägre stadiet” inte nås enbart genom att expropriera kapitalisterna (en relativt snabb operation) utan först i och med jordbrukets kollektivisering:

Avskaffandet av klasser uppnås inte bara genom att driva ut godsägarna och kapitalisterna — det åstadkom vi relativt lätt — utan också genom att avskaffa de små varuproducenterna, och dem kan vi inte driva ut eller krossa; vi måste leva i harmoni med dem; de måste omstöpas och omskolas genom ett mycket långvarigt, långsamt, varsamt organisatoriskt arbete. (Ibid.)

Trots alla de misstag som gjordes under kollektiviseringen av jordbruket, så hade Stalin och det sovjetiska ledarskapet all anledning att vara stolta över denna bedrift.

Men Stalin hade helt fel i sin bedömning av vad som hade uppnåtts. I ”Polemiken mot general-linjen 1963-64” kritiserade Kinas kommunistiska parti (KKP) Stalins uppfattning (formulerad i hans introduktion till Sovjetiska konstitutionen 1936 och igen 1939) om att det inte längre existerade några klasser i Sovjetunionen efter avskaffandet av privategendomen i såväl jordbruket som industrin. KKP uppfattade Sovjetunionens degenerering och den eventuella kapitalistiska restaureringen i den första socialistiska staten just som den bourgeoisins (en kombination av gamla och nya borgerliga element) seger över proletariatet i klasskampen.

Att lära sin läxa

Hur hade denna situation kunnat uppstå i Sovjetunionen, och vad kunde göras för att hindra en liknande utveckling att äga rum i Kina? Detta var ingen ny frågeställning för kineserna. Tolv år före konstituerandet av Folkrepubliken gjorde Mao följande observation:

... samtidigt som vi inser att det materiella bestämmer det andliga och att det sociala varat bestämmer det sociala medvetandet i historiens allmänna utveckling, så inser vi också och det är helt nödvändigt — att det andliga påverkar materiella saker, att det sociala medvetandet påverkar det sociala varat och att överbyggnaden påverkar den ekonomiska basen. Detta motsäger inte materialismen, tvärtom, härigenom undviks den mekaniska materialismen och upprätthålls den dialektiska materialismen. (”Om motsättningar”, 1937)

Och när han stod inför den nationella segern 1949 tillade Mao en varning:

med segern kan det uppstå vissa känslor i partiet — arrogans, en atmosfär av självutnämnda hjältar, slöhet och ovilja att göra framsteg, kärlek till nöjen och avsmak för ett fortsatt hårt liv. Med segern kommer folket att vara tacksamt mot oss och borgerligheten kommer att smicka oss. Det är bevisat att fienden inte kan besegra oss militärt. Däremot kommer borgerlighetens smicker kanske att kunna besegra de svaga viljorna ibland våra led. Det kan komma att finnas kommunister som inte erövrades av fienden med gevär, och som var värda att benämnas hjältar därför att de kämpade mot dessa fiender, men som inte kan motstå bomullsinlindade kulor. Just de kommer att besegras av bomullsinlindade kulor. Vi måste vara på vakt mot en sådan situation. (”Rapport till den 7:e Centralkommitténs andra plenarsession”, 1949)

Det var precis den kombinationen av element från den gamla bourgeoisin i överbyggnaden och den nya framväxande bourgeoisin, närd av privilegier och borgerlig rätt, som ledde till förstelningen av den ryska revolutionen, eventuellt till dess motsats. Redan 1949 var Mao medveten om att bourgeoisins idéer och praktiker, både den gamla och den nya, kunde förskansa sig även efter det att det ”socialistiska” stadiet uppnåtts. Under 50-talets och första delen av 60-talets Kina fortsatte man med att lära ut gamla idéer på läroanstalter, idéer förstärkta av Konfucianismens —

de gamla härskande klassernas ideologi — fortsatta existens, alltmedan privilegier kom att missbrukas inom små grupper, och den politiska makten på alla nivåer kom att monopoliseras av dessa grupper för egna intressen. Den farligaste källan till kapitalistisk restaurering låg således i den ideologiska och politiska överbyggnaden.

Överbyggnaden

Men om överbyggnaden kunde förändras och placeras i den proletära ideologins grepp, så skulle detta kunna bli en försäkring för revolutionens kontinuitet och påverka hela landets utveckling. Eftersom Mao insåg faran för att bourgeoisin kunde restaureras, sökte han genom den Stora Proletära Kulturrevolutionen och kampanjerna för att kritisera Lin Biao och Konfucius mobilisera de kinesiska massorna mot Liu Shaoqis, och senare Lin Biaos, borgerliga politiska linje, ty dessa, liksom Chrusjtjov i Sovjetunionen, representerade den kapitalistiska vägen. Utan tvivel har den Stora Proletära Kulturrevolutionen och kampanjerna för att kritisera Lin Biao och Konfucius lyckats med att radikalt avskilja Kina från den sovjetiska utvecklingsvägen och fördjupa den kinesiska revolutionen.

Men trots att många av den socialistiska övergångsperiodens viktiga frågor löstes, både teoretiskt och praktiskt, inom ramen för dessa stora massrörelser, så är inte förståelsen för de grundläggande teoretiska frågorna rörande proletariatets diktatur och hela den historiska övergångsperioden från kapitalism till kommunism så djup som den borde vara inom det kinesiska folket — varken bland kadrer i förtroendeställning eller bland arbetar- och bondemassorna, på vilka den framgångsrika utvecklingen mot kommunismen i sista hand beror. Mao pekade på detta i de nyligen publicerade Direktiven:

Varför talade Lenin om att utöva diktatur mot borgarklassen? Denna fråga måste förstås på ett riktigt sätt. Brist på klarhet i denna fråga leder till revisionism. Detta måste göras känt i hela landet.

Om dessa frågor behöver studeras ytterligare i Kina, hur viktigt är det då inte att man studerar dem hos oss, om man vill sätta sig in i den mest betydelsefulla fråga som människosläktet står inför idag, dess kamp för att undfly kapitalismens bojar och gå framåt mot Kommunismen.

Socialism och klass

Som en följd av att Stalin förnekade att antagonistiska klasser, och därmed klasskamp, fortfarande existerade under socialismen, så betraktade han det socialistiska systemet, kommunismens lägre stadium, som om det vore i stabil jämvikt; det kommunistiska samhällets grundvalar hade lagts, och så småningom speciellt som ett resultat av produktivkrafternas utveckling, vilket Stalin ensidigt betonade — skulle det sovjetiska samhället övergå från socialism till kommunismens högre stadium. För Stalin innebar socialismen att de grundläggande kapitalistiska sociala relationerna, basen för exploateringen och förtryckandet av arbetarklassen, redan definitivt var besegrade.

Även om de frågeställningar som nu diskuteras i Kina formulerades av Mao 1964 i texten ”Om Chrusjtjovs falska kommunism”, så utkämpades den Stora Proletära Kulturrevolutionen huvudsakligen i termer av politisk makt, mellan bourgeoisin (inkluderande representanter medvetna eller inte — för den borgerliga linjen inom partiet) och proletariatet. Trots att stora omvälvningar de facto genomfördes vid detta skede i den ekonomiska basen, i själva produktionsförhållandena, så genomfördes relativt få analyser av dessa förhållandens motsättningsfulla karaktär under socialismen, och det är förmodligen inte en alltför vild spekulation att anta, att avsaknaden av teoretisk uppmärksamhet på den ekonomiska basen under Kulturrevolutionen var en faktor som ”ultravänsterfraktionen” — som ”viftade med den röda fanan för att attackera den röda fanan” —

lyckades vända till sin fördel.

Proletariatets diktatur

Under den pågående kampanjen för att studera proletariatets diktatur så läggs större vikt vid en bättre förståelse för ekonomiska frågor rörande produktionsförhållandenas omvandling. Av de artiklar som hittills har producerats i detta ämne så verkar den av Zhang Chunqiao, publicerad i *Hongqis* aprilnummer 1975 och översatt i *Peking Review* (nr. 14), vara den betydelsefullaste. Detta beror inte bara på dess författare: Zhang, som har beskrivits som ”den mest framstående av KKP:s kadrer i mellangenerationen”, valdes till KKP:s politbyrå vid partiets 9:e kongress 1969 efter att ha utmärkt sig under den Stora Proletära Kulturrevolutionen i Shanghai, och han blev vice-premiärminister 1973. Hans artikel innehåller några oerhört viktiga formuleringar gällande den socialistiska omvandlingen av produktionsförhållandena i Kina, genom vilka man klart kan urskilja den kinesiska ledningens tänkande med avseende på övergångsperiodens hela problematik; detta måste ses som rakt motsatt det som dominerade i Sovjetunionen under Stalins sista år, och som en tillbakagång till Marx' grundläggande idéer som de formuleras i *Kritiken av Gothaprogrammet*.

Utgångspunkten i Zhangs argumentering tas från Maos Direktiv som citerades ovan, och som officiellt publicerades för första gången i *Renmin Ribao* den 22 februari (*Peking Review* nr. 9). I dessa Direktiv gjorde Mao två viktiga uttalanden om det socialistiska systemet i Kina:⁶

Med ett ord, Kina är ett socialistiskt land. Innan befrielsen var det i de flesta avseenden kapitalistiskt. Men fortfarande existerar en 8-gradig löneskala, ”till var och en efter arbete”, och penningutbyte som knappast kan skiljas från hur det var i det gamla samhället. Det som har förändrats är ägandesystemet.

För närvarande använder vi oss i vårt land av ett varusystem, och även lönesystemet är ojämnt genom den 8-gradiga skalan etc. Dessa saker kan endast inskränkas genom proletariatets diktatur. Således skulle det vara ganska lätt för människor som Lin Biao att verka för det kapitalistiska systemet om de fick makten. Därför måste vi läsa fler av de marxist-leninistiska verken.

Zhangs analys

Vägled av dessa Maos uttalanden, så går Zhang in för att analysera de speciella kännetecknen hos dagens kinesiska produktionsförhållanden. Han börjar med äganderättssystemet, som karakteriseras av de två huvudformerna, av *socialistiskt ägande av hela folket och socialistiskt kollektivt ägande* (där ägandet är placerat hos de människor som arbetar i t.ex. en kommun eller på en grannskapsfabrik). Även om det är sant att ”proletariatet och andra arbetande i Kina har i stort sett befriat sig från det privata ägandets bojor”, påminner Zhang sina läsare om att frågan om äganderätten inte är slutgiltigt avgjord; förutom det individuella privata ägandet som fortfarande existerar (en del hantverkare och krämare, privata täppor), så kommer det socialistiska kollektiva ägandet, som fortfarande dominerar inom jordbruket, till korta mot hela folkets ägande som inskränker varuutbytet och den ekonomiska basen för borgerlig rätt. Så långt har Zhang inte sagt mer än Stalin gjorde i *Socialismens ekonomiska problem* (1952). Men därefter går Zhang över på den nya mark som KKP har brutit, genom att göra distinktionen mellan ägandets ”form” och ”faktiska innehåll”:

Både hela folkets ägande och det kollektiva ägandet innehåller frågan om ledarskapet, det vill säga frågan om vilken klass som äger inte bara till namnet utan i verkligheten.

⁶ Se [Kina 1975: Kampanjen om proletariatets diktatur – bakgrund och dokument](#) som förutom Maos direktiv även återger den citatsamling om proletariatets diktatur som åtföljde publiceringen av direktivet.

Kapitalistiska element

Här är det frågan om den påverkan som överbyggnaden utövar på den ekonomiska basen, och som ”kan spela en avgörande roll under vissa givna villkor”. Här rör vi naturligtvis vid kärnan i den kinesiska tesen om kapitalismens restaurering i Sovjetunionen. I Ryssland var det via överbyggadens *politiska instans*, partiet och statsapparaten, som ”ett gripande av ledarskapet och en förändring av partiets linje och politik ägde rum”, och som ledde till den allomfattande restaureringen av kapitalismen. Men medan tidigare kinesiska formuleringar endast allmänt har betonat tesen att klasser och klasskamp ännu existerar i ett socialistiskt samhälle, och som sålunda gör det möjligt för nya borgerliga krafter att gripa makten, gör Maos senaste Direktiv samt bearbetningar av dessa av Zhang Chunqiao det fullständigt klart att detta kvardröjande av klasser och klasskamp verkligen baseras, som ju alltid måste vara fallet, på kvardröjandet av produktionsförhållanden som i vissa avseenden fortfarande är desamma som i det gamla samhället. Det var just därför att kapitalistiska element ännu existerade i de sovjetiska produktionsförhållandena som det var möjligt att restaurera kapitalismen. Denna restaurering föll inte ned från en molnfri ”socialistisk” himmel, eller rättare sagt, ”socialism” som den existerade i Sovjetunionen och existerar idag i Kina karaktäriseras helt, som en ekonomi i en övergångsperiod, av den instabila samexistensen och kombinationen av kapitalistiska och kommunistiska element.

Produktionsförhållanden

Men den mest intressanta och originella tesen i Zhangs artikel är hans utarbetande av de skilda element som konstituerar produktionsförhållandena. Förutom äganderättssystemet introducerar Zhang ”två andra aspekter av produktionsförhållandena — relationerna mellan människorna och distributionsformen”. Vad som menas med distributionsformen är helt klart, eftersom denna är utförligt utarbetad av Marx i *Kritik av Gothaprogrammet*, och specifikt behandlad av Mao i de ovan citerade Direktiven. Den återstående aspekten, ”relationerna mellan människorna”, är vid första påseende gåtfull. Men eftersom Zhang här inte pratar om äganderätten, distributionen eller utbytet, måste han referera till de sociala relationer som faktiskt är inbegripna i själva produktionsprocessen, till exempel arbetsdelningen mellan intellektuellt och kroppsligt arbete, ledningshierarkin, osv. (Denna tolknings riktighet bekräftades faktiskt av ansvariga kadrer som blev tillfrågade i ämnet av medlemmar från SACU som nyligen reste runt i Kina. Det trefaldiga nedbrytandet av produktionsförhållandena äganderättssystemet / distributionen / ”relationerna mellan människorna” — förklarades också som ett analytiskt mönster som utvecklats efter hand i de teoretiska diskussionerna i KKP.)

Relationer mellan människor

Liksom överbygganden återverkar också dessa två andra aspekter av produktionsförhållandena på äganderättssystemet, vilket under vissa givna betingelser kan bli avgörande. Med andra ord, precis som ett skiftande av den politiska makten på statsnivå kan ta formen av hela folkets ägande men i verkligheten dölja ett kapitalistiskt innehåll (effektiv kontroll av en ny härskande bourgeoisie), så kan samma degenerering framkallas av distributionsformen, eller helt enkelt av ”relationerna mellan människorna” i produktionsprocessen. Det kan därför tyckas som om den nya kapitalistklassen kan visa sig på produktionsenhetens nivå, med de bättre betalda och förvaltande kadrer, speciellt på ledande nivå, vilka kan komma att reproducera och stärka sina egna privilegier. För att genomföra en total kapitalistisk restaurering måste emellertid processen också äga rum på statsnivå: ”en kapitalistisk restaurering föregås oundvikligen av gripandet av ledarskapet och en förändring i partiets linje och politik”.

Att lita på massorna

När det gäller att värdera framstegen som gjorts under den socialistiska omvandlingen i dessa skilda men inter-relaterade aspekter av produktionsförhållandena, drar Zhang slutsatsen att:

borgerlig rätt, som ännu inte avskaffats i äganderättssystemet, är fortfarande i hög grad förhärskande i relationerna mellan människorna och intar en dominerande ställning i distributionen.

Det är sålunda inte bara i överbyggandens olika sfärer som ”några aspekter faktiskt fortfarande kontrolleras av bourgeoisin som där är härskande” — den aspekt av klasskampen som betonades under den Stora Proletära Kulturrevolutionen, utan borgerliga produktionsförhållanden existerar likväl, och detta indikerar att, även om frågan om statsmakten alltid i sista hand förblir avgörande, större betydelse också ägnas åt klasskampen inom produktionsenheten i det dagliga arbetet. Borgerlig rätt ”kan endast begränsas under proletarietets diktatur”, men i Kina idag betraktas det inte som tillräckligt att denna begränsning genomförs uppifrån och ned. Inte bara därför att, som betonades under den Stora Proletära Kulturrevolutionen, revisionism kan ta form även inom centralkommittén, utan också därför att ytterligare framsteg mot kommunism beror på om de breda massorna utövar sin diktatur, sin politiska makt, för att leda den långsamma stegvisa omvandlingen av produktionsförhållandena på basnivån i jordbrukets arbetslag och på verkstadsgolvet, där inga direktiv från partiets ledarskap, hur bra och hur nödvändiga de än är, kan ersätta den kunskap som massorna på stället kan erhålla om de konkreta detaljproblem som uppstår i varje utvecklingsfas.

Vad socialism betyder

I dagens Kina används fortfarande termerna ”socialism”, ”socialistiskt samhälle”, ”socialistiskt ägande” etc., och dessa är termer för vetenskapliga begrepp som har en mening i den marxist-leninistiska teorin. Men vad som nu betonas i Kina är den exakta och begränsade betydelsen av termen och begreppet ”socialism”, vilket om det glöms bort, endast kan uppmuntra revisionism och kapitalistisk restaurering. För icke-marxistiska ”socialister” är nationalisering, statsplanering, välfärdsinrättningar etc. det mest framskridna de kan eller vill se; för dem är denna ”socialism” det slutgiltiga målet. För marxister är detta inte det uppnådda nya samhället, det är helt enkelt det första steget mot kommunism och ingenting annat. Till sitt innehåll är ”socialism” en instabil och motsägelsefull kombination av motsatta element, kapitalistiska (och möjligen förkapitalistiska) element från det gamla samhället, och kommunistiska element som befinner sig i en formeringsprocess. När sålunda Mao Zedong och andra kinesiska ledare beskriver Kina som *socialistiskt*, menar de inte — som Stalin gjorde — att det gamla samhället definitivt har ”besegrats”, de menar bokstavligen att Kina ännu i många avseenden ”skiljer sig mycket lite från det gamla samhället”. Det nya, klasslösa samhället kan inte skapas på några år eller ens på några årtionden. Det är fråga om ett helt nytt produktionssätt och om att sätta punkt för årtusenden av klasshälle, och sådana saker kan inte uppnås över en natt. Hur imponerade vi än är av det socialistiska Kinas prestationer, bör vi komma ihåg att de kinesiska ledarna själva, i sällskap med marxister överallt, ser detta endast som början på en lång och mödosam väg, och att progressiva framsteg nödvändigtvis beror på om proletarietet behåller den politiska makten. ”Framtiden är ljus, men vägen är kvalfull.” □